

Голові спеціалізованої вченої
ради К 35.874.03 у Львівському
державному університеті безпеки
життєдіяльності

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційне дослідження
Зельман Лесі Несторівни
«Підготовка кваліфікованих робітників сфери обслуговування
у професійно-технічних навчальних закладах України
(1969 р. – початок XXI століття)»,
подане на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Ступінь актуальності обраної теми. Нові соціально-економічні умови розвитку Української держави, її входження до європейського співтовариства спонукають до змін у всіх сферах суспільного життя, зокрема в системі освіти, яка відповідає за відтворення інтелектуального та духовного потенціалу народу, слугує засобом вирішення проблем розвитку науки і техніки, культури і національного відродження, становлення державності, утвердження принципів демократії, підвищення рівня якості життя громадян. У цьому контексті перед професійною освітою стоїть відповідальне завдання – забезпечити виробництво та сферу послуг високопрофесійними конкурентоспроможними кадрами з метою розбудови економічно міцної демократичної держави. Це потребує переосмислення теоретико-методологічних концепцій і практичних рішень, пов'язаних із підготовкою в системі професійної освіти виробничого персоналу в умовах глобалізації світових ринків і зростання кризових явищ.

Давно назрілі радикальні перетворення профтехосвіти пов'язані з низкою серйозних проблем, що вимагають широкого та всебічного осмислення. Шляхи реформування підготовки кадрів необхідно визначати спільно з усіма зацікавленими сторонами, на основі позитивного досвіду та здобутків минулого. Зважаючи на викладене, дослідження Лесі Несторівни Зельман є актуальним і своєчасним.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз тексту дисертації, автореферату та змісту публікацій Л. Н. Зельман дають підстави для висновку про наукову обґрунтованість і достовірність його результатів.

Грунтовне вивчення джерельної бази (319 найменувань, із них 21 – архівне, 5 – іноземними мовами), виконане здобувачем, дало змогу достатньо переконливо

висвітлити історію розвитку професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування в досліджуваний період; розкрити методологічні підходи, уточнити зміст базових понять «кваліфікований робітник», «кваліфікований робітник сфери обслуговування», «професійна освіта», «професійна підготовка», «сфера обслуговування», їх взаємозв'язки і взаємозумовленість, розкрити сутність професійної підготовки кваліфікованого робітника сфери обслуговування.

Дисертантка достатньо глибоко аргументувала доцільність дослідження, чітко сформулювала мету та завдання, визначила новизну, теоретичне та практичне значення. Науковий апарат дослідження відповідає вимогам до кандидатських робіт і є достатнім для розв'язання окреслених завдань.

Одержанню достовірних результатів сприяло застосування комплексу теоретичних і емпіричних методів наукового дослідження, серед яких продуктивними були методи аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, класифікації та систематизації, хронологічний і діахронічний методи, методи індукції та дедукції, порівняльно-історичний, абстрагування та конкретизації, логіко-педагогічний аналіз змісту професійної підготовки кваліфікованих робітників тощо.

Наукові положення, розроблений навчально-методичний комплекс для підвищення кваліфікації викладачів ПТНЗ сфери обслуговування, зокрема спецкурс «Підготовка майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах України (1969 р. – поч. XXI ст.)» і методичні рекомендації «Удосконалення професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування» апробовані у Відокремленому структурному підрозділі Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова «Львівський навчально-науковий центр професійної освіти», Навчально-методичних центрах професійно-технічної освіти у Волинській, Львівській та Рівненській областях, Нововолинському вищому професійному училищі № 1.

Дисертацію написано на належному науковому рівні. Здобувач володіє теорією проблеми і методами її дослідження. Не викликають заперечень глибоко опрацьовані й аргументовані висновки і рекомендації, викладені в дисертації Л. Н. Зельман. Позитивне враження справляє оформлення роботи, подані табличні матеріали і додатки.

Автореферат відображає зміст виконаного дисертаційного дослідження та досить повно висвітлює її головні аспекти, основні положення та висновки. Належний рівень апробації результатів дослідження підтверджується участю

дисертанта в достатній кількості науково-практичних конференцій міжнародного та всеукраїнського рівнів.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій виконаного дослідження забезпечені комплексною дослідницькою методологією (системний, синергетичний, історико-компаративістський, аксіологічний, парадигмальний, модернізаційний, соціально-педагогічний і формаційно-цивілізаційний підходи та принципи об'єктивності, єдності логічного й історичного, науковості, фундаментальності, цілісності та системності, детермінізму й індетермінізму, єдності теорії та практики, етичності, руху від опису до пояснення), обґрунтованістю вихідних позицій автора, застосуванням комплексу взаємодоповнювальних методів, адекватних предмету, меті та поставленим завданням, об'єктивним аналізом одержаних результатів, а також їх всебічною апробацією, застосуванням в освітній практиці.

Дисертантка з'ясувала соціально-економічні та суспільно-політичні умови професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування досліджуваного періоду; виокремила основні етапи розвитку професійно-технічної освіти в Україні; виявила основні тенденції професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування в Україні. Важливим у практичному плані є аналіз можливостей використання у сучасних професійно-технічних навчальних закладах сфери обслуговування інноваційних педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій; визначення шляхів удосконалення професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування у ПТНЗ; розроблення навчально-методичного комплексу для підвищення кваліфікації викладачів ПТНЗ сфери обслуговування, який охоплює спецкурс і методичні рекомендації. Подальшого розвитку набули положення щодо використання в процесі професійної підготовки кваліфікованих робітників кращого педагогічного досвіду минулого; уведено в науковий обіг нові історичні факти, пов'язані з професійною підготовкою кваліфікованих робітників сфери обслуговування у ПТНЗ України у 1969 р. – на початку ХХІ ст.

Наголосимо, що рецензована праця сприяє пошуку продуктивних шляхів розв'язання важливої проблеми – модернізації професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування. Це є підґрунтям для модернізації професійно-технічної освіти України з урахуванням педагогічних ідей кращого історичного досвіду і провідних європейських і світових тенденцій. Результати дослідження важливі для концептуального вдосконалення теорії та методики професійно-технічної освіти.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Послідовність викладу в цілому відповідає логіці розв'язання окреслених дослідницьких завдань.

У першому розділі – «Теоретико-методологічні й історико-педагогічні засади професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування» – Л. Н. Зельман з'ясувала основні соціально-економічні та суспільно-політичні умови, які безпосередньо впливали на професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування досліджуваного періоду: економічне зростання 1960–1980 рр. зумовило реорганізацію трудових резервів і створення середніх професійно-технічних училищ; проте реформи часто виконувалися непослідовно, переважно з огляду на кількісні, а не якісні показники; у роки перебудови відбулося значне зниження інтересу та ресурсного забезпечення професійно-технічної освіти; зі здобуттям Україною незалежності професійно-технічна освіта опинилася в критичному стані, однак актуалізувалася потреба підготовки фахівців для сфери обслуговування, з'явилися нові й інтегровані професії цього профілю.

У другому розділі – «Основні тенденції професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування в Україні (1969 р. – початок ХХІ ст.)» – виявлено низки позитивних і негативних тенденцій професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування у ПТНЗ України досліджуваного періоду. До позитивних тенденцій радянського етапу дисертантка відносить: належну організацію профорієнтаційної роботи; безкоштовність професійної освіти, підвищення кваліфікації, працевлаштування випускників ПТНЗ; взаємовигідну співпрацю професійно-технічних навчальних закладів із підприємствами; модернізацію й автоматизацію майстерень ПТНЗ відповідно до розвитку виробництва. У період незалежності відбулося суттєве зростання уваги до підготовки фахівців сфери обслуговування, упроваджені нові й інтегровані професії; на державному рівні прийняті важливі нормативно-правові документи, які регламентують діяльність професійно-технічних навчальних закладів і визначають професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування.

Негативними тенденціями Л. Н. Зельман обґрунтовано вважає: недостатню увагу підготовці фахівців сфери обслуговування, а також загальні труднощі системи професійно-технічної освіти в радянські часи; скорочення державного замовлення на фахівців професійно-технічної освіти з настанням незалежності;

застарілу матеріально-технічну базу та недосконале нормативно-правове забезпечення на початку ХХ ст. і загострення проблеми фінансування ПТНЗ після переведення профтехосвіти на місцевий бюджет в останні роки.

У третьому розділі – «Сучасний стан і шляхи вдосконалення підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування в професійно-технічних навчальних закладах» – здійснивши аналіз сучасного стану підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування в ПТНЗ Л. Н. Зельман виділила такі актуальні проблеми: застарілість законодавчих актів і нормативних документів, які врегульовують діяльність професійно-технічної освіти, нагальність прийняття нового закону «Про професійну (професійно-технічну) освіту»; недосконалість порядку формування державного та регіонального замовлення на підготовку робітничих кадрів; невідповідність професійної підготовки робітників у ПТНЗ вимогам ринку праці та технологічним змінам; низький рівень професійної мобільності робітників сфери обслуговування; неконкурентоспроможність заробітної плати педагогічних працівників; недостатню взаємодію навчальних закладів із роботодавцями і соціальними партнерами, пасивність роботодавців щодо розроблення і вдосконалення Державних стандартів професійно-технічної освіти; відсутність сучасного обладнання та виробничої бази у більшості ПТНЗ; недостатнє використання кращого вітчизняного і зарубіжного досвіду професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування.

Позитивним аспектом роботи є те, що на основі проведеного історико-педагогічного дослідження дисертантка запропонувала й обґрунтувала такі шляхи вдосконалення професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування: удосконалення нормативно-правового та науково-методичного забезпечення; постійне і безперервне підвищення кваліфікації та перепідготовка педагогічного колективу; підтримка співпраці навчальних закладів із підприємствами; упровадження в навчально-виховний процес інноваційних освітніх технологій; розвиток комунікативних здібностей учасників навчально-виховного процесу; використання ідей кращого педагогічного досвіду минулого в навчанні педагогів професійної освіти.

Логічну структурованість роботи забезпечують систематизація матеріалу, лаконічні узагальнення та висновки.

Проміжні та кінцеві результати дисертаційного дослідження Л. Н. Зельман публікувалися упродовж 2013–2017 рр. Основні положення відображено в 19 одноосібних публікаціях, у тому числі 9 статей (із них 5 – у провідних наукових фахових виданнях України, 2 – у зарубіжних періодичних виданнях, 2 – в інших

наукових виданнях), 8 тез у збірниках матеріалів конференцій, 1 методичні рекомендації, 1 навчальна програма. У друкованих працях достатньо повно викладено наукові положення, висновки і рекомендації підготовленої дисертації.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Позитивно оцінюючи теоретичне та практичне значення отриманих дисертантом результатів, відзначимо дискусійні положення, а також висловимо окремі побажання:

1. Авторів історико-педагогічного дослідження доцільно не лише оприлюднювати цікаві факти, а й намагатися якомога більше їх аналізувати, робити оцінки і подавати власні міркування.

2. Дисертант слушно декларує доцільність урахування не лише кращого вітчизняного досвіду професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування, а й передових ідей зарубіжної практики навчання персоналу цієї галузі. Було б цікаво простежити спільне та відмінне в концепціях професійної освіти різних країн у досліджуваний період. Безперечно, робота виграла б від таких історичних паралелей.

3. Цікаво було б, на наш погляд, прослідкувати в історичному ракурсі етапи впровадження у процес підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування інноваційних педагогічних технологій.

4. У роботі більше уваги доцільно було приділити аналізу причин сучасного стану стагнації української системи професійно-технічної освіти, а також раціональним напрямом виходу її з кризи. На наш погляд, це суттєво підсилило б практичну спрямованість результатів дослідження.

Проте вказані зауваження не зменшують наукової цінності та практичного значення, не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації. Структурна побудова і зміст автореферату ідентичні основним положенням дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені в авторефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації Л. Н. Зельман.

Загальний висновок. Аналіз дисертації, автореферату й опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертація Зельман Лесі Несторівни «Підготовка кваліфікованих робітників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах України (1969 р. – початок ХХІ століття)» є завершеним, цілісним, самостійним науковим дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Враховуючи актуальність, новизну, значущість результатів дослідження для теорії та методики професійної освіти, вважаємо, що рецензована дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам п. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (зі змінами) та іншим інструктивним вимогам МОН України щодо кандидатських дисертацій, а її автор – Зельман Леся Несторівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри практичної
психології та педагогіки
Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності ДСНС України

А. В. Литвин

